

In memoriam, Pere Montserrat Recoder (Mataró, 8 d'agost de 1918 - Jaca, 4 de febrer de 2017)

N. IBÁÑEZ¹, J. VALLÈS² & T. GARNATJE¹

¹ Institut Botànic de Barcelona (IBB-CSIC-ICUB), pg. del Migdia, s/n, Parc de Montjuïc, ES-08038 Barcelona, Catalunya, Espanya

² Laboratori de Botànica (UB) - Unitat associada al CSIC, Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Universitat de Barcelona, av. Joan XXIII, s/n, ES-08028 Barcelona, Catalunya, Espanya

ORCID iD. N. IBÁÑEZ: <http://orcid.org/0000-0001-8228-4016>, J. VALLÈS: <http://orcid.org/0000-0002-1309-3942>,
T. GARNATJE: <http://orcid.org/0000-0001-6295-6217>

Autor per a correspondència: T. Garnatje (tgarnatje@ibb.csic.es)

No és la nostra intenció glossar aquí amb detall l'extensa i prolífica obra del professor Montserrat, don Pedro, com l'anomenaven a l'*Instituto Pirenaico de Ecología* (IPE-CSIC) de Jaca, i «el teu amic pirinenc, Pere», com signava algunes notes que ens enviava, sinó més aviat de retre un discret, però emocionat, homenatge a un eminent botànic i ecòleg que, de prop o de lluny, ha estat present a les nostres carreres científiques.

La seva contribució a l'estudi de les pastures el va convertir en un referent per a l'ecologia terrestre, però els que signem aquesta nota, botànics de formació, no podem deslligar la figura del Dr. Montserrat de l'herbari JACA, un dels més voluminosos de l'estat espanyol i que tantes vegades hem tingut com a referència i que ell creà i començà a alimentar amb materials procedents de les seves recol·leccions primerenques —d'ara fa 70 anys— en territori aragonès o ibèric en general.

El lligam del Dr. Montserrat amb l'Institut Botànic de Barcelona (IBB) i la Universitat de Barcelona (UB), les dues institucions de la ciutat (i, en aquell moment, de Catalunya) amb relació amb la botànica, ve de lluny. Llicenciat en Ciències Naturals per la UB el 1945, l'any següent ja treballava a l'IBB com a becari del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i feia classes pràctiques de fanerogàmia a la facultat de Farmàcia de la UB. El 1946 és també l'any de la seva primera publicació, precisament al número 1 de *Collectanea*

Botànica. L'herbari de l'IBB conserva part de la seva col·lecció, amb plecs recol·lectats per ell mateix per a la seva tesi, però també amb Oriol de Bolòs, Carlos Vicioso, Mariano Losa, Lluís Villar i els seus fills Josep Maria i Gabriel, entre d'altres. Va ser deixeble de Taurino Mariano Losa España, que va ser el seu director de tesi, i de Pius Font i Quer, en aquell moment castigat políticament i amb poca presència oficial; de tots dos va aprendre, amb tots dos va dur a terme treball de camp i tots dos el van marcar profundament.

Va dur a terme la seva tesi doctoral *Flora de la cordillera Litoral catalana (porción comprendida entre los ríos Besós y Tordera)* a l'IBB i a la UB. Es

Durant l'excursió del VIII Coloquio Internacional de Botànica Pirenaico-Cantàbrica (León, juliol de 2007) (Fotografia: Joan Vallès).

doctorà, però, per la Universidad de Madrid, l'any 1950, ja que en aquell moment era l'única universitat de l'estat que podia atorgar títols de doctor. La seva tesi va ser publicada per fascicles a *Collectanea Botanica* i posteriorment (1968) editada sencera, amb índexs i fotos i amb un pròleg del seu amic Oriol de Bolòs, per la *Caja de Ahorros de Mataró*.

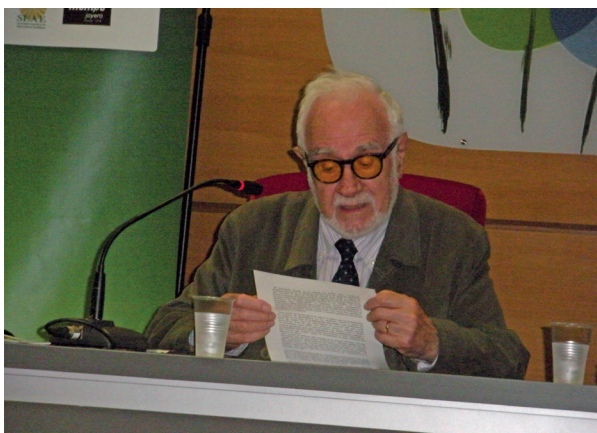
El 1953 va començar la seva carrera com a investigador al CSIC, on arribà a ser professor d'investigació. Va treballar un temps a Madrid i després es va instal·lar definitivament a Jaca, on va ser un dels creadors de l'actual IPE, del qual fou vicedirector i cap de la unitat de Geobotànica.

En Pere Montserrat va ser pioner en moltes coses, algunes de les quals creiem que cal remarcar. Al cap de poc de ser doctor va anar a treballar, amb una beca d'intercanvi entre el CSIC i el *British Council*, a Anglaterra, on es va formar en pal·linoologia, en taxonomia i en pràctica, en un moment en què les estades postdoctorals no eren pas tan freqüents com ho són ara. Just després va ser dels primers a l'estat a treballar en aerobiologia, pol·len, espores i al·lèrgies a l'*Instituto de Biología Aplicada* (CSIC), dirigit pel Dr. Francisco García del Cid i situat a la UB. Més endavant, ho fou en ecologia i gestió de prats i pastures. Ben a principis de la dècada de 1960 va proposar el terme agrobiosistema o agroecosistema, que ha fet fortuna i avui és emprat per botànics, agrònoms, ecòlegs i antropòlegs. Va ser fundador en terres ibèriques (i europees) de l'estudi integral dels ecosistemes (sobretot, però no només, de muntanya), incloent la geologia, la botànica, la zoologia, l'ecologia i l'etnologia; era dels

que pensaven que no es poden estudiar les plantes i els paisatges sense considerar les persones que hi viuen i els modelen, i va destacar ben aviat com a etnoecòleg. El concepte de cultura ecològica, que va definir i emprava sovint, resumeix aquesta aproximació holística. L'etnobotànica l'interessava igualment, ja des que, vora Font i Quer, va col·laborar amb Francesc Masclans en la recopilació de noms catalans de plantes. I quan ens parlava de la importància del roldor, al Maresme, en la indústria de l'assaonament de pells. O quan ens explicava el paper de les cols en l'alimentació de les gallines. A part de tot això, és clar, les seves aportacions a la taxonomia botànica, la flora i la vegetació ibèriques i balears són molt rellevants i, entre altres coses, va ser un dels impulsors i editors de *Flora iberica*.

Entre els centenars de publicacions de caire botànic, volem destacar *Rosas de Aragón y tierras vecinas* en col·laboració amb altres autors, no només per la seva indiscutible qualitat —el Dr. Montserrat era especialista, també, en el gènere *Rosa*—, sinó en particular per la seva data de publicació (2015, amb 2a edició corregida el 2016), que representa l'esforç, la tenacitat i la dedicació d'una persona que continuà lúcida i activa fins al final de la seva llarga vida. En aquest sentit ens agrada recordar una anècdota que va succeir durant una visita d'un dels autors a l'herbari JACA quan el Dr. Montserrat ja tenia força més de 90 anys. Durant una conversa sobre algunes investigacions que estava duent a terme, el Dr. Montserrat va dir que en aquell moment no tenia temps per a publicar els resultats que se'n derivaven, però que ja ho faria més endavant. La pregunta era quan seria aquest més endavant, i si existiria, però el que realment impressionava era la gran motivació que tenia per a continuar treballant i la capacitat d'obviar factors que sovint ens condicionen.

El recordarem també com a company d'excursions, on l'esgotament no li arribava mai i sempre tenia ganes de caminar i explicar quelcom de les plantes que anàvem trobant. Amb una memòria prodigiosa, anava recitant els seus noms i despertava l'entusiasme cap a la natura a qualsevol estudiant que compartís una sortida amb ell. També tenia una tenacitat admirable a l'hora d'estudiar i determinar plecs d'herbari, era impressionant la seva habilitat per a reconèixer gèneres i espècies a l'instant, i la manera de tractar els plecs, amb una cura i un respecte sorprenents.

Pronunciant una conferència en un congrés de la *International Society of Ethnopharmacology* i Trobada Hispanoportuguesa d'Etnobiologia (Albacete, setembre de 2010) (Fotografia: Joan Vallès).

A banda d'un extens llegat en forma de publicacions, volem reconèixer la seva tasca com a formador i com a mestre de mestres. El Dr. Montserrat va sentir un gran afecte i reconeixement pels seus mestres. Sempre va dir que el P. Miquel Soy, químic i professor seu de ciències naturals al batxillerat, i un llibre d'agricultura del naturalista Bartomeu Darder, el van fer esdevenir un botànic interessat en aspectes aplicats. També ha dit i escrit repetidament com d'importants van ser les figures de Font i Quer i Losa en la seva formació com a botànic i com a persona. Creiem que és justament per aquesta relació amb aquells que el van formar que ell va tenir molt d'interès a ajudar els que començaven. Sempre tenia temps per a parlar, orientar, ajudar, opinar, aconsellar. I sempre rumiava alguna cosa, que a vegades fins i tot d'entrada podia semblar massa original, però que tenia fonaments i utilitat. A part de les pràctiques de fanerogàmia a la UB que hem esmentat, durant 10 anys va fer classes de Geobotànica i Ecologia a la Universidad de Navarra i també va participar en docència de màsters. Va dirigir molts treballs, entre els quals tesis doctorals. I, sens dubte, va crear escola. Molts botànics, sobretot ibèrics i francesos, avui dia es consideren —ens considerem— poc o molt deixebles o seguidors d'un aspecte o un altre de la ingent tasca d'en Pere Montserrat. La seva influència més directa es troba entre els botànics i els ecòlegs de muntanya d'una àmplia zona que inclou almenys Aragó, Navarra, Astúries, Lleó i Cantàbria, i, encara, Catalunya, Madrid, Salamanca o Sevilla. Dins d'això,

Treballant a l'herbari de Jaca (2014) (Fotografia: Gabriel Montserrat).

En el VIII Coloquio Internacional de Botánica Pirenaico-Cantábrica (León, 2007).

el seu equip creat a l'IPE, amb Frederic Fillat, Daniel Gómez, Gabriel Montserrat, José Luis Benito i, especialment, el seu continuador més directe, el Dr. Lluís Villar, al capdavant i amb el mateix estil generós que el seu mestre, ha liderat l'escola montserratiana i l'ha perpetuada ja a través de diverses generacions.

El Dr. Montserrat estimava, es feia estimar i se sabia estimat. Ho vam poder ben comprovar els que vam assistir al seu funeral a Jaca: tant els seus mateixos fills i altres parents com tots els membres del seu grup de recerca a l'IPE s'hi captenien com a vertaders familiars, amb un lligam més enllà d'allò professional, i ho encomanaven als que hi arribàvem de més lluny. El 2006, quan van començar a ser importants les seves limitacions en la vista, ens en parlava, però, sobretot, deia «sóc feliç i estimat». El 2015 afirmava «estic molt limitat, però encara puc pensar i estimar». I el 15 de desembre passat encara ens va felicitar, per correu electrònic, les festes i l'any nou, que seria el darrer que ell veuria.

El professor Montserrat, en Pere, don Pedro ha viscut una vida llarga i fecunda, aprofitada fins al final. En un seu text sobre sentiments i actituds en envellir escrit el 2006, afirmava que perdia facultats, però mantenia la il·lusió i que l'investigador perd capacitats amb els anys, però guanya en experiència, que pot ser valuosa per a qui vulgui aprofitar-la. Havent-nos-en pogut aprofitar, li ho agraiem i esperem ser dignes continuadors de la recerca en algun dels molts àmbits de la botànica que ell va conrear.